

Úvahy k tématům Ontologie II

Vypracoval: Martin Svák

1. Substanční ontologie nám dává morální prázdny

Rád bych do tohoto tématu přinesl určitý i teologický pohled. Z hlediska křesťanství můžeme mluvit jednoznačně o substanční ontologii. Ústředím je zde Bůh, který vše stvořil a vše se k němu opět vrátí. Proto lze vyvozovat, že člověk není přímo odpovědný za tento svět. Pokud něco zkazí, tak Bůh to spraví.

Tato příroda byla stvořena pro člověka, který je pak obrazem Boha a člověk je se svým intelektem, svobodou a komunikativními schopnostmi obrazem nejzřetelnějším z celé přírody. Bůh dal člověku tento svět do opatrovnictví, do správy, aby tento mohl používat.

Ovšem problém je právě v tom, že Bůh dal člověku svobodu, kterou mu garantuje a kterou mu nevezme. Proto člověk může se světem nakládat libovolně. A pokud by se chtěl člověk i s přírodou a celou zeměkoulí zničit například atomovými hlavice (kterých je prý na světě dostatek, ke zničení celé Země) a život by na Zemi ustal. Pak je otázka, zda by mu Bůh v tom zabránil.

Samozřejmě lze těžko uvažovat o nějakém relační ontologii v přísném smyslu této filosofie, protože je zde Někdo, kdo je nad přírodou a nad člověkem a nad celým vesmírem a který je všemocný. Existence světa a vesmíru tak není závislá jen na vztazích, které jsou po přerušení nevratné.

Nicméně evoluce nemusí být nějak v rozporu s božím zjevením. Pro mne by bylo docela přijatelná představa určité prvotní informace, která byla vložena do velkého třesku od Boha a tato informace se nese celou evolucí jako nit až k člověku. Je to pro mě lepší představa, než že se živá hmota stvořila a nakonec i člověk nějakou náhodnou kombinací prvků, nějakými chybami v systému, apod. Můžeme tedy mluvit o kreacionismu.

Člověk ve svých schopnostech poznávání a učení může tuto evoluci přírody ovlivňovat a samozřejmě i škodit jí a to evolucí kulturní. Má tedy moc ovlivňovat okolí kolem sebe díky své svobodě, kterou mu Bůh neodpírá. Můžeme si vzpomenout na hrůzy holocaustu, kdy se mnozí lidé ptali, proč tomu Bůh nezabránil.

Jak jsem už naznačil, člověk ovšem má odpovědnost za tento svět (byť tedy delegovanou od Boha) a nemůže se ke světu chovat macešsky s přesvědčením, že vše pak Bůh spraví. Je zřejmé, že morálka v křesťanském smyslu se dotýká primárně posmrtného života a spásy a osud světa jako přírody a vesmíru je v tomto ohledu méně podstatný.

2. Co je to příroda, vesmír a svět.

Přírodu vnímáme spíše jako vše živé i neživé kolem nás: fauna, flora i nerostné bohatství. Evokuje to v nás něco, co je nám k dispozici a o co bychom se měli starat. Příroda má své pravidla, svůj řád, svou schopnost obnovy po nějaké katastrofě, byť už v trochu jiné podobě (dle principu evoluce). Ovšem příroda není tak silná, jak by se zdálo, protože stále více si uvědomujeme, že zásahy nás lidí není příroda schopna

absorbovat a obnovovat, tedy dlouhodobě ano, ale ne tak rychle, jak bychom si my představovali.

Příroda je něco jakoby vlastní systém s vlastními principy, které většinou neovlivníme, ale uvědomujeme si, že jsme její součástí a bez přírody bychom nemohli ani my existovat. Ovšem toto uvědomění není vždy tak silné a máme tendenci vnímat přírodu jaksi cizí a bez zájmu právě z pocitu, že si sama pomůže a my ji stejně neovlivníme a o to méně já jako jednotlivec.

Naproti tomu svět vnímáme jako něco, co vytváříme spíše my sami. Svět to jsou lidé bohatí a chudí, různých vyznání a kultury. Tento svět se díky globalizaci stále jakoby zmenšuje, čímž myslíme, že díky propojení a rychlosti přenosu informací víme co se děje na druhém konci velmi rychle a můžeme to také více ovlivňovat.

Ovšem svět je i naše bezprostřední okolí, rodina, zaměstnání, lidé kolem, apod. Je pak paradoxní, že často mnohem rychleji a více víme, co se děje někde na konci Asie, než co se děje sousedovi. Pak jsou takoví, o kterých říkáme, že žijí ve vlastním světě, ti se pak nezajímají ani o vzdálený, ani o blízký svět, ale jen svůj osobní.

Vesmír je pro nás spíše něco tajemného, co je poměrně tak málo prozkoumáno, že nám to dává možnosti k různým nadšeným spekulacím nad jinými civilizacemi na jiných planetách, kteří jsou nejčastěji k nám indiferentní, ale také nás mohou ovlivňovat, když si ještě přimýšlíme, že mají větší schopnosti a modernější technologii.

Nicméně vesmír vnímáme jako nejvíce odcizeně, neboť je příliš daleko a my se jaksi cítíme zabezpečeni naší atmosférou a velikostí celého vesmíru, že by nám neměl hrozit nějaký střet s jinou planetou, nebo velkým asteroidem, či něčím podobným, který by mohl naši Zemi i celou zničit.

3. Jak se z prostoru stane prostředí?

Prostředí vnímám jako určité vymezení prostoru. Mluvíme totiž o životním prostředí, čímž myslíme prostředí, které potřebujeme k životu a které si také můžeme docela úspěšně ničit. Životní prostřední by mohl být jiné pojmenování pro přírodu, ale když řekneme životní prostředí vnímáme tento pojem mnohem více jako nám bližší, jako něco co se nás dotýká.

Myslím si, že prostředí se stává z prostoru tím, že si tento nějak daný prostor upravíme pro naše potřeby. Například přistěhovalci, kteří dostanou k obydlování určitý prázdný kus země jako prostor (jak to známe například s osídlování Ameriky,) si ho pak následně vytvoří jako své prostředí k životu. Postaví si domy, stanoví si pravidla soužití a tam se dál po generace rozvíjejí.

Co se týče sociálních otázek tak bych rozdíl mezi prostorem a prostředím viděl rozdíl, že prostor je určité vymezení prostoru, který člověk k životu potřebuje, aby se necítil stísněně (například určité čtvereční metry v bytě, případně dostatečně velký pozemek, který by ho svými plodinami uživil). Tento prostor nás ovšem nijak přímo neovlivňuje, je to jakási podmínka života, aby se mohly rozvíjet kvalitativnější stránky.

Naproti tomu prostředí je něco, co na nás má určitý vliv, který nám dává určité možnosti a nemožnosti. Jedná se o prostředí rodiny, zaměstnání, určitého klubu a

samozřejmě města, státu, apod. Tento vliv je buď kladný, nebo záporný. Prostředí, ve kterém vyrůstáme, nás tedy formuje a toto ovlivnění se stává pro naše rozhodování a další směřování v životě mnohdy zásadní, než vnitřní vlastnosti, jako temperament, dědičnost. Zde také vnímám určitou podobnost s fyzikálním prostorem a prostředím.

Řekl bych, že když se uvažuje o kvantitativních vlastnostech prostoru, tak toto určení patří přímo prostoru. Pokud se mluví o kvalitativních vlastnostech prostoru, můžeme toto nazvat pojmem prostředí. Pokud hovoříme o teorii relativity jako o kvalitativní vlastnosti prostoru, kdy tento prostor ve svém kladném či záporném zakřivení ovlivňuje pohyb těles v tomto prostoru, můžeme mluvit o analogii s výše zmíněným prostředím.

4. Co se v mládí naučíš, nestihneš ve stáří už použít.

Tato parafráze známého přísloví je zajímavá a když se nad ni zamyslím, tak mne napadá mé stálé dilema.

Toto dilema se týká toho, že se nyní ve svém volném věnuji škole a vzdělávání s představou, že někdy jednou se mi vše zúročí a přinese mi to patřičné uspokojení v tom, že budu moci se i pracovně věnovat tomu co mě baví. Ovšem na druhou stranu musím nyní obětovat jiné koníčky, které mě baví a vůbec musím obětovat čas, kdy se mohu věnovat posezení s přáteli a vychutnávání si života.

Můžu si říct, že to vše později doženu, ale je tu zásadní problém, že mládí se už nevrátí a člověk bude zejména pro určité sporty starý a už to nebude ono.

Tak stále žiji v určité schizofrenii pro co rozhodnout: zda se učit, nebo si trochu užít mládí. Nejjednodušší by bylo se na školu vykašlat, ale to pro mě z mnoha hledisek není nejlepší řešení.

Tato parafráze může znamenat ale něco jiného. Lze tam najít problém neustálého toku života a hlavně informací, a s tím spojené kvantum znalostí. Když se podíváme na určité oblasti, jako je jsou informační technologie, které se neustále vyvíjejí a cokoliv se vynalezne, okamžitě stárne a už se hledá něco nového. Další taková oblast může být například móda, kdy je člověk, pokud jí podléhá, nucen neustále obměňovat šatník případně jiné místo kolem sebe.

Tuto skutečnost samozřejmě ovlivňuje přímo člověk a udává tak tempo, ale dostává se někdy do vleku svých vlastních inovací a nestihá tyto ani pořádně využít.

Jestliže se hovoří o tom, že se čas dnes zrychluje, může to znamenat právě tu rychlejší možnost inovací a s tím spojené širší možnosti člověka, čím se může zabývat, co může používat, ať už jde o vědecké poznatky nebo techniku.

Pokud hovoříme o zrychlování času máme na mysli onen čas subjektivní (psychologický). Ono zrychlování času můžeme konstatovat pouze při srovnání s jiným časem (relativně stabilním). Takový vhodný čas je samozřejmě fyzikální, který bereme jako jakousi konstantu (etalon). Problém je samozřejmě v tom, zda se onen třeba nezpomaluje, což nemůžeme určit.

Náš psychologický čas můžeme porovnávat i s časem biologickým, který je s psychologickým spojen těsněji. Například se zabýváme a upozorňujeme na to, jaké kvantum poznatků a počitků je nucen dnešní dospívající člověk zachytit, které pak často není schopen zpracovat.

5. Co nás zajímá, když se zajímáme o pohyb?

Pokud chceme uvažovat o pohybu, můžeme uvažovat hned rozlišovat pohyby kvalitativní či kvantitativní, viditelný či neviditelný, apod.

Myslím si, že jedna z podstat tohoto světa je právě pohyb. Protože pokud je něco v klidu začne nás to neuspokojovat. Začneme mít pocit, že se nic neděje, že my sami jsme zbyteční a pak se nám také zdá čas určitým způsobem „nekonečný“. Proto je pohyb v určité souvislosti s časem.

Pokud je náš svět a náš život spojen nutně s pohybem, musí nás zajímat také odkud vše vychází, potažmo, odkud vycházíme a kam směřujeme, kde je náš cíl. Zde postihujeme smysl života.

Mám za to, že jedna z nejdůležitějších vlastností pohybu je smysl, směřování pohybu. Můžeme se pohybovat dopředu, ale také dozadu. Jakýkoliv pohyb se ve vesmíru odehrává podle mne z určitého důvodu. Důvod každého i chaotického a nesmyslného pohybu je proto, aby byl možný pohyb i smysluplný. Stejně například střídání ročních období, dne a noci, a podobně mají zcela zřejmý smysl jak pro přírodu, tak pro nás.

Pohyb není možný bez určité síly a energie. Co se týče Velkého třesku, je pro mě těžko uvěřitelná představa, že ona neshromážděná energie, stejně jako prvotní hmota se vzala samo sebou. Ta energie byla natolik velká, že se stále ještě nevyčerpala a umožňuje pohyb i dnes. Sami si můžeme uvědomit, že pokud nepřijímáme energii v podobě prvků a nepřeměňujeme je, ztrácíme sílu k životu.

Pak se můžeme podívat na pohyb z hlediska jeho možnosti pro určité tělesa a věci ve vesmíru a ve světě kolem nás (Aristotelův pohled). Vše má své omezené možnosti pohybu v životě člověka je neustálá snaha být schopen pohybu, který je člověku zapovězen. Zejména se jedná o pohyb v prostoru, přenos informací a myšlenek. Ovlivňování na dálku určitých těles.

Nemůžeme opomenout snahu o čím dál vyšší rychlosti při pohybu, což je spojeno mimo jiné s tím, abychom ušetřili čas, nebo překonávali závodní rychlosti. Například na závodě můžeme vidět strukturu pohybu, kdy máme zdroj (závodníka) vybavený potřebnou energií, je zde určitá dráha (tedy možnost pohybu) a nakonec cíl (vítězství). A o všem nakonec rozhoduje rychlost.

6. Bez příčiny (boží vůle) ani vlas z hlavy nepadne?

Jsem toho názoru, že nic se neděje bez příčiny, že v podstatě náhoda neexistuje.

Ovšem neznamená to, že bychom mohli všechno dění spočítat a předpovídat. Příčiny jsou ovšem tak rozvětveny jak do šířky tak do historie, že je pro nás nemožné všechny postihnou, natož pak v kratším čase.

Dílčí možnosti předpovídání ovšem jsou, zejména při odstranění detailů a v patřičně delším časovém horizontu. Například v ekonomice, kde předpovědi vývoje jsou velmi náročné existují různé vystopování vln (například Konraděvovy padesátileté vlny) na jejichž základě lze předpovídat budoucnost.

Zajímavý je názor, že pokud se lidstvo nepoučí ze své historie je odsouzeno si ji znovu zopakovat.

Spatřuji určité spojení evoluce a jakéhosi opakování. To znamená, že historie se poněkud opakuje, ale nikdy není úplně stejná, je tu určitá zratelná podobnost, či stejnost mezi určitými historickými obdobími, ovšem už trochu v jiném prostředí.

Věřím tomu, že se nacházíme v určitém, pro nás těžko přehledném, systému příčin a účinků (jakási kauzální síť), které nás ovlivňují. Naše vůle ovšem obsahuje možnost určitého rozhodování, podle toho jak sami chceme. Ovšem toto „jak sami chceme“ může být ovlivněno souborem faktorů, které zapříčiní, že se rozhodneme právě tak.

Pokud se bavíme o světě, který můžeme určitým způsobem ovlivnit, dá se říci, že vstupujeme do oné kauzální sítě a svou libovůlí tuto ovlivňujeme.

Stejně je pro mne těžko pochopitelná náhoda v evoluci. A jestliže budeme věřit, že je nad námi Bůh a že z Něho vše vychází a opět se k němu vrací, musí tu být nějaké pozadí, které zapříčiňuje dění kolem. To je dáno už tím, že Bůh ví jak to vše dopadne. Bůh má tedy moc vstupovat do dění i do řádného běhu přírody, aby ukázal svou moc. Ovšem nedělá nic natolik okatě, aby nevzal člověku vlastní rozhodnutí se pro Něho. Pokud by se Bůh ukázal zcela zřetelně a nepochybně, žádný člověk by se nemohl rozhodnout jinak.

Vědomí určité danosti nás může opět trochu uklidnit, že nejsme ve změní náhod neboť by pak nemělo smysl se o něco zasazovat.

7. Bez chaosu nelze žít.

Jestliže se chceme zamyslet nad chaosem ve světě, tak jako první pocítíme určitou averzi k chaosu. Celý život člověka je protknut snahou nějak se v tomto světě a prostředí vyznat, minimálně k tomu aby mohl nějak přežít. Ovšem pokud bychom se nemohli vůbec chytit nějakého pořádku, že zítra, když se probudíme najdeme základní věci pro život tam, kde jsme je zanechali, těžko bychom mohli vůbec existovat. Podobně potřebujeme mít jistotu, že to na co jsme zvyklí se stane i zítra, jinak bychom nemohli nic plánovat, o nic usilovat.

Ovšem pokud bychom domysleli skutečnost, že bychom mohli vše do podrobností předpovědět, tak by se náš život velmi ochudil. V nic bychom nemohli doufat a ničemu věřit, protože bychom vše už věděli. Vedlo by nás to k určitému nadměrnému spoléhání na sebe, že „poručíme větru dešti“.

Skutečnost těžké předpovědi počasí nás vede k určitému respektu před přírodou. Příroda si tak uchovává své tajemství a pak si uvědomíme, že ji nemůžeme vlastnit, ale ze svých možností spravovat a uchovávat.

Jestliže se bavíme o počasí, je možné velmi dlouhodobě nacházet určitý řád, nebo spíše jisté vlny, jenž se střídají a ovlivňují zratelně další skutečnosti.

Domnívám se, že patří k lidskému životu určitá potřeba změny, vývoje a něčeho tajemného. Pokud bychom měli tu moc zjistit co bude, mohli bychom to i ovlivňovat, což by vzhledem k jistému nešetrnému zacházení s přírodou, bylo nebezpečné. Myslím si, že je správně, pokud nemáme omezenou moc. Tato moc by nás mohla pak i zahubit. Když vidíme, jak se těžko prosazuje určité úsporné opatření k zachování

životního prostředí v oblastech, které ovlivnit můžeme, jak by to pak dopadalo, pokud bychom tu moc měli neomezenou.

Z jiného pohledu bychom, při větší možnosti ovlivňovat, cítili zřejmě větší odpovědnost. Dnes se totiž vedou stále diskuze o tom, nakolik jsem zapříčinili oteplování naší planety, či zda to nedělá příroda sama a sama si to i vyřeší. A ty nám pak relativizují i naši odpovědnost za přírodu jako takovou. Ať je to tak či tak, máme spoustu rezerv upravit svůj životní styl ve směru nižšího zatížení životního prostředí.

8. Jaký je rozdíl mezi hromadou kamení, počítačem a živým organismem?

S ohledem na tuto otázku bych si položil otázku: kde je hranice mezi člověkem a strojem – počítačem. Dnes se počítačová technologie stále vylepšuje, prosazují se nanotechnologie, kybernetika, robotizace a další obory a možnosti vytvořit takzvanou „umělou inteligenci“. S tímto fenoménem se objevují diskuze kam až může ona umělá inteligence dosáhnout člověka, nakolik se mu může vyrovnat, případně jej překonat.

Zaujalo mne rozlišení umělé inteligence od člověka, které je založeno na intencionalitě. Intencionalita znamená vědomí něčeho a to bez ohledu na to, zda onen předmět existuje nebo neexistuje. Každé vědomí má svůj předmět, na který se zaměřuji. Toto zaměření na předmět (například vidění stromu) je určitá událost vědomí. Vidění stromu má svůj intencionální předmět bez ohledu na to, co je strom mimo skutečnost, že je poznáván. Na druhou stranu nemůže existovat vědomí, které by nebylo vědomí něčeho. Každé vědomí je pak intencionální. Když člověk hledí například na Měsíc uvědomuje si určitou odlišnost tohoto od sebe. Přitom si samozřejmě uvědomuje sebe sama ovšem nikoliv jako své vědomí (nemůže totiž odstoupit od svého vědomí a uvědomovat si je), ale nějaký svůj úkon.

Tato analýza vědomí jako vztažnost k jinému ukazuje nemožnost chápat umělou inteligenci jen na základě složitosti procesů odehráváních se v počítačích. Můžeme říci, že počítače začnou myslet ne tehdy, až budou schopny extrémně složitých operací srovnatelných s pochody v lidském mozku, ale tehdy, až začnou mít vztah ke svému okolí, jako k něčemu od sebe odlišnému. Do té doby je sebesložitější program stejně málo vědomím jako kus kamene.

Je zřejmé, že nahradit člověka počítači nelze. Člověk si uchovává podstatnou odlišnost.

Jestliže se ptáme po rozdílu mezi počítačem a hromadou kamení, odpověděl by mohla být ve smyslu uspořádání. Člověk, ve svých schopnostech uspořádávat objevené zákonitosti přírody do systému, vytváří věci, které plní určitou funkci (umožňují člověku pohodlnější život). Ale technologie jako taková, je nutností pro to, aby mohlo žít více lidí na jednom místě a uživili se. Neboť pokud bychom se živilí způsobem pravěkých lidí, potřeboval každý člověk k životu velký prostor a naše planeta by neuživila takové množství lidí. Proto nastupuje efektivní využívání přírodních zdrojů.